

Aleksandra Pavićević

**Hor u osnovnoj školi
Od audicije do javnog nastupa**

**AGM knjiga
Beograd, 2017**

Hor u osnovnoj školi - od audicije do javnog nastupa
Aleksandra Pavićević

Recenzenti

Aleksandra Stanković, dipl. muzički pedagog
Laura Dumani, dipl. muzički pedagog
Daniela Ivanović, dipl. dirigent
Slavka Grujičić, prof. pedagogije i psihologije

Izdavač

AGM knjiga, Beograd

Za izdavača

Slavica Sarić Ahmić

Lektor

Julijana Bradić

Dizajn korica

Robi Ahmić

Štampa

Donat graf, Beograd

Tiraž 300

ISBN 978-86-86363-87-9

Sadržaj

1. Reč autora /5
2. Hor kao izborna nastava ili slobodna aktivnost/7
3. Audicija /8
4. Probe – rad po glasovima/10
5. Metodički postupci u radu sa reprezentativnim horom/12
6. Elementi vokalne tehnike /13
7. Podela pevačkih glasova – osnove/13
8. Disanje /15
9. Ataka tona /16
10. Vokali/17
11. Izbor pevača – postupak/17
12. Opšti podaci o učeniku/18
13. Obim i tasitura glasa/18
14. Vokalize /19
15. Vokalna tehnika po profesoru Zlatanu Vaudi /20
16. Disanje i pevanje po Zoranu Popovu /22
17. Značaj horskog pevanja (hor u društvu, značaj, amaterizam /26
18. Hor u školama /29
19. Dramaturgija programa za javno izvođenje /30
20. Cilj i zadaci časova hora /32
21. Godišnji plan rada hora /33
22. Pripreme za hor starijih razreda /36
23. Pevanje kanona /50
24. Analiza učešća hora starijih razreda na Horfestu u Valjevu, 22.4.2017. /51
25. Anketa i rezultati /54
26. Zaključak /56
27. Prilozi – vokalize i note /57
28. Literatura /74
29. Biografija /75

Reč autora

U osnovnoj školi radim dvadeset pet godina. Tokom školske godine redovno pripremam učenike za javne nastupe u okviru školskih priredbi, vanškolskih dešavanja i za takmičenja horova u Beogradu, a poslednjih godina i u Valjevu. To me je podstaklo da, sećajući se vremena kada sam počinjala nastavničku karijeru, svoja pedagoška iskustva podelim sa kolegama, naročito početnicima kao i sa onima iskusnijim.

Moj dugogodišnji rad je baziran na horskom izvođenju dela i pronalaženju literature za dečji horski ansambl u troglasnom stavu. Istaknuto mesto u mom angažovanju čini i rad sa solistima, učenicima izuzetnih muzičkih sposobnosti i grupom pevača koju čini deset učenika. Iz tog razloga se, prilikom raspodele časova u okviru četrdesetočasovne radne nedelje, ostavlja fond časova za slobodne aktivnosti.

Časove u okviru slobodnih aktivnosti čini isključivo rad sa horom starijih razreda, učenika od 5. do 8. razreda, ali ponekad se drugi čas vodi i kao dodatni rad. S obzirom na to da sa radi o darovitim učenicima, odgovarajući je u okviru aktivnosti kao rad sa horom i rad sa solistima.

Na početku školske godine potencijalni članovi hora prolaze audiciju, posle koje imamo podatke o broju i sastavu članova hora.

Od kada imamo i izbornu nastavu hor i orkestar, hor starijih razreda se tretira kao slobodna aktivnost. Izborna nastava je redovna nastava i održava se jednom nedeljno, a

časovi su obavezni. Anketa za izbornu nastavu se sprovodi u junu svake godine da bi se videlo koliko je dece zainteresovano za ovaj predmet i da bi na osnovu toga bile formirane grupe. Svaki razred sa tri indeksa u jednoj smeni čini, otprilike, jednu grupu. Ovde treba istaći činjenicu da postoje i oni učenici koji žele da pevaju u horu a nemaju sluha, ili su pak samo relativno muzički sposobni i oni ne mogu da budu članovi reprezentativnog hora. Za njih formiram posebnu grupu koja dolazi u drugom terminu i radi po drugačijem planu rada.

Praksa je pokazala da učenici koji završavaju četvrti razred, ređe biraju hor i orkestar, jer se tek upoznaju sa predmetnim nastavnicima, tako da je odziv izbornog hora veoma mali u 5. razredu. Svake godine formira se samo jedna grupa koju čine učenici petog razreda, jer u grupi ne sme biti manje od 15 učenika. Od 6. razreda, kada se učenici upoznaju sa načinom rada nastavnika koji drži i izborni predmet, njihov broj se udvostručava, a nekada i utrostručava u višim razredima. Gotovo svi učenici sedmih i osmih razreda posećuju izborni predmet hor i orkestar.

Pošto je odziv dece za izborne predmete veliki, svi učenici kod kojih je nastavnik uočio darovitost posećuju i slobodnu aktivnost hor i orkestar, tako da oni imaju probe dva puta nedeljno.

Probe se održavaju posle obavezne nastave, tokom šestog i sedmog časa, a ponekad i u kasnim večernjim satima. Budući da se radi o učenicima koji su veoma zadovoljni načinom rada nastavnika i svim dešavanjima tokom školske godine, oni posećuju sve časove i rado ostaju na vannastavnoj aktivnosti i posle obavezne nastave. Vrlo mali broj učenika izostaje sa časova hora. Prilikom evidentiranja izostanaka sa slobodnih aktivnosti, vidimo da

su oni minimalni. Najčešće su odsutna deca koja ni inače nisu toga dana prisutna u školi. Kako se u svom radu veoma trudim da sa učenicima razvijem odnos poverenja i odgovornosti, ja im, uz dogovor, opravdanje i znanje roditelja, dozvoljavam povremene izostanke.

Hor kao izborna nastava ili slobodna aktivnost

Status hora u osnovnoj školi zavisi od pravilnika koji je propisalo Ministarstvo prosvete. S pravom možemo reći da je taj status poboljšan otkad je u redovnu nastavu uveden izborni predmet hor i orkestar.

U školi u kojoj sam zaposlena kao obavezni izborni predmet uveden je hor i orkestar. Po pravilu, deca se anketiraju na kraju školske godine, u junu, i tada odlučuju koji će od ponuđenih izbornih predmeta pohađati kao obavezan. Do sada je odziv učenika bio veoma veliki, tako da su grupe formirane prema fondu časova koji nastavnik ima u redovnoj nastavi, pri čemu se izbornim predmetom dopunjavao fond.

Učenici imaju izborni hor jednom nedeljno, tako da se od postojećeg broja učenika formira hor koji treba da bude reprezentativan. O izboru učenika koji će pevati u reprezentativnom horu odlučuje se na audiciji.

Nastavnik u okviru nedeljne radne norme ima i obavezu držanja slobodnih aktivnosti ili dodatne nastave, ili i jednog i drugog, što znači još dva časa više. U školi u kojoj ja radim se to svodi na uvežbavanje solista, grupa koju čine učenici koji dolaze na izborni hor. Na taj način, učenici imaju časove hora dva puta nedeljno.

Nekadašnji hor učenika starijih razreda (od 5. – 8. razreda) vodi se kao slobodna aktivnost. Dodatni rad u školi vodim kao rad grupe pevača, i na tim časovima se radi po grupama, glasovima. Uvežbavamo pojedinačne glasove zadatih pesama.

Realizacija časova slobodnih aktivnosti se svodi na individualni rad sa solistima koji pevaju u horu ili grupama, pojedinačnim glasovima koji treba da se spoje u troglase.

U školi u kojoj radim ne postoji hor starijih razreda kao slobodna aktivnost, ali da bismo dobili reprezentativni hor koji može da se takmiči i predstavlja školu, časovi slobodnih aktivnosti služe za uvežbavanje troglasa zadatih kompozicija.

Opisano stanje se odnosi na promene do školske 2016/2017. Dalji status hora je još uvek u postupku izmena.

Audicija

Kada je u pitanju audicija učenika osnovnoškolskog uzrasta, teško je odrediti adekvatan metod rada. Nastavnik u dijalogu sa detetom pokušava da dobije tačnu intonaciju. Za dete koje se prvi put testira, a u osnovnoj školi to znači većinaučenika, teškoću predstavlja reprodukovanje iz prve ruke na osnovu onoga što se čuje. Nastavnik najčešće koristi klavir i očekuje da učenik ponovi tačne visine, naročito u gornjoj lagi. Iz prakse gledano, donja laga je deci prihvatljivija za reprodukciju.

Dečje reprodukcije su veoma loše, neubedljive, nesigurne. Zato je potrebno uputiti ih na način kako da dođu do

zadate reprodukcije. I tada je rezultat postignut. Naime, kada se deci kaže da prvo odslušaju ono što treba da reprodukuju, pa da onda razmisle a kada reprodukuju da malo duže drže dah, dobija se drugačiji rezultat, bolja reprodukcija.

Deca osnovnoškolskog uzrasta ponavljaju zadate tonove, ali kada su u pitanju zadati motivi deca ih reprodukuju na istoj ili sličnoj visini. Nastavnik, ako vidi da je učeniku nejasno šta treba da reprodukuje, za početak mu odsvira i sam otpeva, tako da detetu olakša put. Učenik, uglavnom, ponovi ono što je nastavnik otpevao. Poznato je da deca lakše prihvataju oponašanje nastavnikovog pevanja nego zvuk klavira ili bilo kog drugog melodijskog instrumenta.

Provera muzičkih sposobnosti kod dece osnovnoškolskog uzrasta, takođe može da se vrši i preko pevanja učenicima poznatih pesama. Odabir pesama od strane deteta je nekada neadekvatan, jer je pod uticajem medija i često neprimeren uzrastu. U tim slučajevima, nastavnik ipak insistira na tome da učenik izabere neku drugu pesmu, adekvatniju, primerenu uzrastu, ili nastavnik sam otpeva pesmu¹, pa učenik, ako je ne poznaje po sluhu, pokušava na neutralni slog da reprodukuje.

Ako učenik nije raspoložen da peva pesmu za decu, nastavnik ga podseća na dečje pesme koje je učio u mlađima razredima². Obično se tada priseti obrađenog i otpeva.

¹Tačnije, jednu strofu ili refren pesme.

² Nastavnik insistira na poznavanju dečjih pesama i naročito onih koje bi trebalo da su obrađene u nižim razredima.

Učenici koji idu u muzičke škole, obično imaju mnogo obaveza, mnogo vremena provode vežbajući instrument pa nemaju kad da dolaze i na hor u osnovnoj školi, tako da nastavnik treba da ima razumevanja za te činjenice. Takvi učenici nemaju obavezu dolaska na probe hora u osnovnoj školi.

Audicija je veoma važan segment rada na početku školske godine i pri prijemu novih članova, učenika petog razreda, u hor starijih razreda. Praktično, svake školske godine se formira novi pevački ansambl i zbog odlaska osmaka. Audicija traje tokom septembra, tako da ima dovoljno vremena da se upoznaju novi glasovi i provere muzičke sposobnosti novih članova. To znači da i nastavnici imaju dovoljno vremena da upoznaju učenike i njihove muzičke sposobnosti, koje treba da se razvijaju vežbanjem i redovnim dolascima na probe hora.

Probe – rad po glasovima

Hor starijih razreda svoj repertoar bi trebalo da bazira na troglasnim kompozicijama visokih umetničkih vrednosti. Nastavnik je taj koji vrši odabir kompozicija na samom početku školske godine, shodno nastupanju hora u toku cele školske godine.

Glavni nastup hor ima na Danu škole i takmičenju horova osnovnih škola, a odskoro i na raznim festivalima van Beograda. Zato je veoma bitan rad po glasovima, po grupama, da se učenici ne premore i ne dolaze više puta u nedelji, što bi moglo da izazove i nezadovoljstvo njihovih roditelja.

Novoprimljeni petaci u horu starijih razreda ne znaju šta znači pevanje u troglasu dok god traju pojedinačne probe. Petacima je to novo iskustvo i tek kada dođe do spajanja glasova, učenici shvataju šta je „pevanje u troglasu“. Možda bi bilo dobro, u početku, sve učenike petih razreda staviti u jedan glas, jednu grupu koja na probe teba da dolazi redovno. Vrlo je bitno da rad po glasovima bude zastupljen od samog početka, već od septembra, jer te odvojene probe omogućavaju, naročito početnicima, petacima, da se uhodaju i da, kada dobro uvežbaju svoj glas, pri spajanju glasova ne „odlutaju“ u ostale glasove. Treba istaći da petaci, iako im je pevanje u horu nepoznato, jer učitelji na takav način ne rade i ne formiraju horove, pa čak ni odeljenske, veoma lepo i sa oduševljenjem prihvataju dolazak na odvojene probe. Kada se spoje glasovi, na prvim zajedničkim probama, nakon nekoliko meseci, oni zaista uživaju.

Takva organizacija rada, rad u grupama, od početka školske godine, dok se ne ustali školski raspored časova, veoma je efikasna. Na tim prvim časovima se ne obrađuje ništa novo, već se radi na vokalnoj tehnici ili se pak pevaju obrađene pesme iz prethodnih razreda.

Prednosti audicije učenika su velike: upoznavanje novih članova hora starijih učenika; razvrstavanje novih članova u određeni glas; rad na vokalnoj tehnici od samog početka; upoznavanje novog ambijenta za rad, muzički kabinet; upoznavanje nastavnika i navikavanje na njegov sistem rada; pevanje uz klavirsku pratnju, upoznavanje zvuka klavira.

Trema

Pošto je u pitanju horsko, kolektivno izvođenje, trema se može preneti na ceo kolektiv. Mislim da s pravom mogu konstatovati da deca u kolektivu sigurnije nastupaju. To je stoga što se odgovornost sa pojedinca prenosi na grupu. Uvežbavanje kolektiva je dug proces, tako da je trema element koji će nastavnik potiskivati na različite načine, npr. rasporedom stajanja. Taj postupak se vodi od samog početka vežbanja.

Metodički postupci u radu sa reprezentativnim horom

Časove hora drži nastavnik koji predaje muzičku kulturu. To je veoma važno za učenike. Od držanja časova redovne nastave zavisi kakvi će biti i časovi hora.

Pesme koje se pevaju u horu pevaju se i usvajaju kao one koje se pevaju po sluhu na redovnim časovima. Metodički pristup je isti.

Preovlađujuće metode su:

- metoda demonstracije (nastavnik peva, učenici pokušavaju da što bolje i tačnije otpevaju)
- dijaloška metoda (u razgovoru, nastavnik objašnjava kakva treba da bude interpretacija)
- audio-metoda (nastavnik i audio-sredstvima bira najbolja izvođenja u radu)
- metoda rada po sluhu, a ponekad i iz notnog teksta (ukoliko je notni tekst jednostavan, pojedine fraze pamte se i reprodukuju solmizacijom).

Boja vokala mora se prilagoditi zahtevima umetničkog tumačenja dela izbegavajući krajnost (suviše svetlo ili tamno pevanje).

Vokal **e** nalazi se po boji negde između **a** i **i**, dok je **o** između **e** i **i**.

Kada se glas postavlja, treba nastojati da se boje pojedinih vokala što više ujednače, a da pritom ipak svaki vokal zadrži boju najbližu svojoj prirodnoj boji. Ujednačavanje zvučnosti vokala je deo rada na impostaciji glasa, a impostacija glasa je početni i završni zadatak u školovanju svakog pevača.

Izbor pevača – postupak

Pravilan izbor pevača za dečji hor presudan je momenat za uspešan rad i dobre rezultate. Postupak pri izboru pevača, u praksi se zove audicija. Postavlja se pitanje koji put je najbolji i najefikasniji pri izboru pevača. Odgovor nije nimalo jednostavan. To može da bude samo deo našeg trajnog nastojanja da u jednoj školi bar približno utvrdimo muzičke sklonosti i sposobnosti učenika.

U završnim razredima osnovne škole, audiciju treba sprovesti na početku školske godine, na prvim časovima. Nipošto ne treba smatrati da su čas ili dva, izgubljeni ako smo izvršili višestruko korisnu i neophodnu proveru, „snimanje stanja“.

Da bi rad bio efikasniji, postupak se može podeliti u faze. Beleže se opšti podaci o učeniku, obim i tesitura glasa kao i ostala zapažanja.

Opšti podaci o učeniku

Prilikom prijema učenika u hor, najpre treba uzeti osnovne podatke (ime i prezime, dan, mesec i godina rođenja, ime majke oca, adresa stana, škola i razred). Uzimanje ovih podataka je ujedno i prvi utisak o učeniku. Razgovor treba da doprinese opuštanju učenika, da ga pripremi kako bi prikazao svoje sposobnosti i sklonosti.

Obim i tasitura glasa

Određivanju obima i tesiture glasa u praksi se različito prilazi ili se čak izostavlja. Retki pedagozi koji to čine obično traže od učenika da otpeva neku pesmu, insistirajući da to bude pesma iz školskog repertoara. Nažalost, ni to nije uvek praksa. Na osnovu tako površne provere ne može se steći uvid u stepen muzikalnosti deteta, u njegovu ritmičku stabilnost, lepotu i mogućnosti njegovog glasa. Praksa je pokazala da takav oblik ispitivanja nije dovoljan i da mora da bude dopunjen. Uobičajeno je pevanje lestvice, najčešće durske i to na neutralan slog „ma“ ili „pa“. Ako učenik to može da otpeva, prelazi se na sledeći nivo. Može se dati isti zadatak, ali sa promenom intonacije, ili pak treba insistirati na tome da učenik diše posle svaka četiri tona. Nužno je uvek težiti boljoj pripremljenosti i raznovrsnosti.

Ovakvim ispitivanjem nastavnik će jednostavno utvrditi stepen reagovanja učenika, njegovu sposobnost koncentracije, volumen disajnih mogućnosti i racionalnost iskorišćavanja udahnutog vazduha, oblik prirodne

impostacije glasa i slično. Kako sve to nastavnik ne može brzo ispisati, potrebno je zabeležiti obim i tesituru glasa ispod pripremljenog abecednog niza.

Vokalize

Vokalize su tehničke vežbe koje su veoma značajne, na samom početku, u uvodnom delu časa, ali kod dece koja nisu nikada pevale vrlo je važno da saznaju šta su tačno vokalize i koja je njihova uloga.

Kada učenici dođu na čas hora, obično posle nastave, na kraju radnog dana često hor shvataju kao neku vrstu razonode, opuštanja. Zato je neophodno da se odmah na početku i zagreju. Deci je mnogo zanimljivije i prihvatljivije da na početku urade nekoliko običnih vežbi za telo, vrat i kičmu. Zatim sedaju u klupe, uspravno sede i pevaju vokalize.

Imala sam sreću da prisustvujem seminaru profesora Zlatana Vaude o vokalizama, u Dečjem kulturnom centru, i toplo bih svima koji se bave ovom tematikom preporučila njegovu knjigu „Vokalize“. Kao član žirija, tokom takmičenja, on je pitao decu: „Koliko ste tehničkih vežbi prethodno opevali i da li ste uopšte i pevali tehničke vežbe?“ U predgovoru knjige profesor Vauda se zapitao koliko teba da znamo o poreklu govora, glasa i pevanja? Mislio je na evoluciju govora. Zatim je podelio vokale u tri grupe i naveo kako se izgovaraju i emituju. Konsonanti su podeljeni u tri grupe. Što se tiče vokaliza, to su tehničke vežbe na jednom tonu i to na menjanju suglasnika M-N. Time se učvršćuju mišići laringsa. Na primer, M-N-M-N ili varijanta M-N-V-L-M-N-V-L.

Treba nastojati da larings bude spušten, a opuštена ramena. Lice i držanje glave treba da su u položaju kao da govorimo, a uzimanje daha pravilno. Vežbe treba izvoditi tiho, lagano, bez naprezanja.

Profesor Vauda je dao i primere za troglasno izvođenje vokaliza: „Nastojimo da svaka deonica sluša druge dve“.

Troglasne vežbe se mogu izvoditi u varijantama:

1. da prvi glas peva deonicu drugog glasa, treći deonicu prvog glasa, drugi deonicu prvog;
2. da drugi peva deonicu prvog, treći deonicu drugog, prvi deonicu trećeg.

Na ovaj način se razvija harmonski sluh i jača intonativna sigurnost.

Vokalna tehnika po profesoru Zlatanu Vaudi

Nastavnik u nižim razredima ima veoma veliku ulogu – koja ide od toga da kod mališana razvija ljubav prema muzici do pevanja lakih pesama u kojima obraća pažnju na melodijsko-poetsko jedinstvo. U školi u kojoj sam zaposlena ne postoji hor nižih razreda, tako da nastavnik na početku školske godine vrši selekciju učenika i radi na impostaciji (postavka glasa), čiji je krajnji rezultat uspeša emisija tona (njegova zvučnost, čistota, boja, karakter).

Profesor Vauda ističe da je impostacija kultivisanje glasa kada je glasovni dijapazon savladan sa lakoćom, bez ukočenosti. Često je ponavljao da je disanje najvažnije i